

djævledyrkelse lå imidlertid også spiren til forfaldet. Heksekulten mistede mere og mere af sin primitive friskhed. Deltagerne i »heksesabbaten« bestod ikke længere af primitive folk, som søgte at påvirke frugtbarheden til egen fordel, men af sensationslystne, degenererede individer, som virkelig var overbeviste om, at de dyrkede selve satan. Guddomme og dæmoner, der oprindeligt i lige høj grad var »onde« og »gode«, blev nu udklædt i det for os så klassiske klædebon, importeret fra orienten. En sammenligning mellem hekse, skovånder, kornånder og andre fostre af folketroen viser, at de i mange tilfælde blandes, således at de i virkeligheden er forskellige former af samme foreteelse.

I tredje del giver Runeberg en meget værdifuld beskrivelse og karakterisering af hekse og andre dæmoniske væsener i vesteuropæisk folketro: hekse i dyreskikkelse, afdødes ånder, dværge, ånder i bjerge, i vind og vejr, i vandet, i moser og sumpe, i skove og korn, nattemarer, elverfolk og feer samt husånder. Gennem denne karakteristik samler han materiale til en sammenligning mellem heksekraften og folkemagien, som bogens fjerde del handler om. Dette vigtige afsnit lader sig ikke referere i korthed. Men sammenhængen forekommer i hovedsagen meget overbevisende. Bogens sidste del handler om årsfesterne og heksesabbaten, hvortil slutter sig et lille appendiks om psykoanalytisk tolkning af den europæiske bronzealderreligion, vel nok det svageste parti i denne tankebygning. Værket er iøvrigt forsynet med litteraturfortegnelse og et udførligt og meget værdifuldt sagregister.

Man kan vistnok ikke sige, at Runeberg har formået at skabe *klarhed* over heksevæsenets dunkle udvikling. Det har heller ikke været hans mening. Men hans sprog er ligetil og ubesværet af »alkymistiske« fagudtryk. Og han belyser gennemgående problemerne på en så alsidig måde, at læseren får den dybere erkendelses tilfredsstillelse.

Aksel Steensberg.

Kulturlandskabet i Blekinge.

Sven Björnsson: Blekinge. En studie av det blekingske kulturlandskapet. (Meddelanden från Lunds universitets geografiske institution, afhandlingar IX. Lund 1946). 300 s.

Professor Helge Nelson i Lund har gennem årene uddannet adskillige af sine elever til dygtige kulturgeografer eller antropogeografer, som svenskerne plejer at kalde dem. Man husker Anna Kristofferssons udmærkede bog: »Landskapsbildens förändringar i norra och östra delen av Färs härad under de senaste två hundra

åren«, 1924, og Sven Dahls for danske læsere så inspirerende doktorafhandling fra 1942: »Torna och Bara« (anmeldt i »Fortid og Nutid«, 14. bd., 1942). Også fra Uppsala universitet er der i de senere år udsendt flere vigtige afhandlinger. Særlig må nævnes Gerd Enequist: »Nedre Luledalens byar«, 1937, og G. Lindgren: »Falbygden och dess närmaste omgivning vid 1600-talets mitt«, 1939. Men også i Svensk geografisk årsbok, der udkommer i Lund, har en række kulturgeografiske emner været behandlet. For danske læsere har Gösta Nordholms to koncentrerede afhandlinger om landbebyggelsen og de nordeuropæiske byers grundformer, 1928 og 1931, særlig interesse.

Sven Björnssons bog om kulturlandskabets udvikling i Blekinge i svensk tid slutter sig i udstyr og metode nær til Sven Dahls bog om de to skånske herreder. Han begynder med et kort afsnit om den geologiske og morfologiske baggrund samt på grundlag heraf en inddeling i næringsgeografiske provinser. Derefter går han over til at skildre landskabet, som det forelå præget af menneskenes virke ved den tid, da det blev svensk. Han gennemgår kilderne, gør rede for gårde og landsbyer, ejendomsforhold, dyrkningsforhold, kulturplanter, kvægavl, skovbrug og fiskeri. De følgende tre hovedafsnit om tiden før skiftet, det moderne kulturlandskabs fremvækst og det nuværende kulturlandskab er inddelt på tilsvarende måde, men uden nogen særskilt kildevurdering. Tilsidst følger tabeller over indbyggertallet i Blekinges landsbyer 1680, udsæden og opdyrkningsgraden 1671 og 1684, eksempler på udsæd og husdyrhold i en række landsbyer 1684 samt en arealberegning af de forskellige områder.

Bogen forekommer noget tør og skematisk, men giver yderst værdifulde oplysninger til sammenligning med forholdene i andre landsdele. Björnsson bestemmer antallet af landsbyer efter antallet af brugere, ikke efter gård(hemmans)tallet. Der skal efter hans opfattelse mindst fire brugere til at udgøre en landsby. Anna Kristoffersson har bestemt en landsby som »en gruppe gårde, der gennem indbyrdes nærhed og agerblanding udgør en enhed«. Denne definition falder i de fleste, men dog ikke i alle tilfælde sammen med Björnssons. Der findes nemlig enkeltgårde med fire brugere uden agerblanding, og de enkelte brugs bygninger kan i hvert fald i Øst-Blekinge ligge i en afstand af op til et par hundrede meter, selvom deres agre ligger blandet i skifterne. Heller ikke Sven Dahls definition af en landsby som en gruppe af mindst tre gårde, der i jordebogen står opført under fælles navn, dækker i alle tilfælde forholdene i Blekinge. Det er vanskeligt at afgøre, om alle de brugsdele, der står opført i jordebogen, har været be-

byggede. Men når en nærmere angivet gård står opført med syv brugsdele og i hvert fald fem familier, er det næppe sandsynligt, at bebyggelsen var fælles for dem alle. Et sådant bosted regnes af Bjørnsson for at være en landsby.

Svend Åkjær bruger i sin afhandling om »Bosættelse og bebyggelsesformer i Danmark i ældre tid« (Bidrag til bondesamfundets historie II, 1933) simpelthen ejerlav som udtryk for landsbyer. Men det skyldes praktiske grunde, idet han benytter Henrik Pedersens tabelværk i »De danske Landbrug 1688« som forarbejde. Hans kort over enkeltgårdsprocenterne i landets herreder giver derfor kun et nødtørftigt overblik.

Det ville under hensyn til sammenligninger mellem forskellige egne og lande være af betydning, om man kunne nå til ensartede udtryk for, hvad man forstår ved en enkeltgård, og hvad der må kaldes en landsby. Efter anmelderens opfattelse må prævestenen på, om man har at gøre med en landsby, være, hvorvidt der foreligger agerblanding eller ej, idet landsbyfællesskabet bør være det afgørende kriterium. Der findes i Vestjylland eksempler på, at en gård er blevet delt i to, hvorved der er opstået agerblanding, der har gjort et dyrkningsfællesskab nødvendigt. Der er dog næppe opført nogen ny gård af den grund. Den gamle gårds bygninger blev blot delt, så der opstod en tvillinggård. På et udbredelseskort over landsbyer og enkeltgård ville anmelderen imidlertid opføre en sådan tvillinggård som en cirkel svarende til en landsby på to gårde, medens en tilsvarende tvillinggård uden dyrkningsfællesskab måtte angives ved to tæt ved hinanden anbragte prikker svarende til signaturen for to enkeltgårde.

Bjørnsson bringer i sin bog nogle udmærkede bybeskrivelser ledsaget af kortskitser. Han slutter sig til Dahls opfattelse, at landsbyplanen bestemmes såvel af jordbund og topografiske forhold som af kulturhistoriske årsager. Desværre har forfatteren startet sin skildring på et tidspunkt, der ikke har nogen kulturgeografisk begrundelse. Derved får han ikke stednavneforskningens og arkæologiens vidnesbyrd med i sin syntese, ligeså lidt som kildestoffet i de danske arkiver er benyttet. Bogen vil trods denne mangel sikkert have betydelig interesse for danske landbrugshistorikere og for kulturhistorisk interesserede læsere i almindelighed.

Axel Steensberg.